

BERTSOLARITZAREN HEDAKUNDEAZ. — Bertsolaritzaren aintzinaz eta hedakundeaz berri askorik ez dugu. Gaur gaurkoz nekez joan gindezke Iztuetak eman zizkigun albiste haie-tatik haruntza.

Gipuzkoa izan da bertsolaritzak indarrrik gehien agertu duen eskualdea. Probintzia hontan erromantzezko kanta zahar-rak besteetan baino urriago izatea edo aurkitzea ere horren eragina edo horren ondorioa izan daitake. Badirudi bertsola-ritzak bertako kanta zaharrak aspaldi jan zituela.

Era berriko bertsolaritzak probitziatik kanpora ere eragi-na izan zuen. Gure egunok baino lehen zabaldua zen nonbait. Adibidez, «bertso berriak», R. M. Azkuek ez zituen hain gogoko, bere *Cancionero popular vasco* deritzan bilduman nabari de-nez. Tokirik ez bai zion eman. Hala ere, salbuespen bat edo beste bada. Horietako bat dugu Baztango Elizondon Paz Sala-bururen ahotik jaso zituen Xenpelarren bertso haiek:

*Komeni diran bertso berriak esplikatu al banitza,
aditutzea deseo duen bati eman diot itza:
baileak eta soiñu ederrak engañaturik gabiltza,
animarentzat kaltean dator gure munduko bizitza.*

(Cancionero, II, 48).

Honek erakusten digu bertsolaritzaren eraginak zer nolako hedakunde a izan zuen.

GURE «PENEN» ZABALKUNDEA. — Atzizkietako «-penak» ugariak baino aisago neurritz kanporakoak izan dira azkenal-diko idazle gazteen artean. Ni ez naiz zenbait kaxkagogorri erraz amor ematekoa, neu ere kaxkagogorra naizenez; baina, *El Diario Vasco*-ko «Cartas de los lectores» delako lotsagabeen

sail hortan Urruxolak arrazoiz eta ongi salatu zuen «-pena» horren gehiegizko erabilerak ematen zion pena. Baina, kutsadura sakona izaki.

Geroztik, beste era bateko «penaz»-z eramán dut harridurarik aski. Larrienak erdizpurdizko idazleen artean somatu ditut. Baina ereinotzaren inguruan dabilzan idazleengandik ez nuen holakorik espero. Zeren, Andu adiskidearen eleberri saritua irakurtzen, 57. orrialdean honako hau agertzen bait da: «... honetarako bakarrik ere bidaiak merezi zuela *pena* erabaki». Zer arraio esan nahi ote du? Bidaiako nekeen penak merezi dutela? Hala dirudi. Baina, hor, koma edo kakotxa delakoren bat faltako da nonbait. Hala ere, esaldia «...zuela»-rekin bukatzea aski zuen.

Baina, zer harridura izan dudán umoredun antologia gisa Juan Martín Elexpuruk *Fernando plaentziarra* delakoaren hitzurre bukaeran, bilduma justifikatu nahirik, honako hau dionean: «Pena merezi du benetan». Zer da hori? Lehenago ez, «leno», Santio erromes itxurako hark ere, bere ustezko herri hizkuntzan idatzi zuen: «pena merezi du». Gaztelerazko *merece la pena*-ren ordezkotzat nonbait. Hala dirudi.

Gizonok «pene» sobra ez badaukagu ere, nere ustez «pena» hori euskaldunontzat sobra dago.

(48)

GIPUTZA.—Jatorrizko adierazpenetik sortutako deiturak anitz badira, bereziki herbesteetan izengoiti erako erabileratik datozenak. Euskal Herriko lurraldeetarikorik anitz zabalduak dira, deituretan (eta, arren, irakurleak har dezala deitura apellidotzat, berriki asmatutako abizena baino jatorragoa denez); deitura zabalduok: Nabarro, Navarro, Alava, Bizkai eta Vizcaya, Zubero eta Sola (Sola, Zuberoa bait da erromantze zaharrean) maiz aurkitzen ditugu agiri zaharretatik gure egunkarte. Baina era hortan ez zaigu agertzen Gipuzkoarik eta inoiz pentsatu dugu gure probintzia honen izena oso berandukoa delako edo herbesteetan Vizcaino bezala hartu zutelako. Gaztelan hala zitekean, Sancho de Azpeitia el vizcaíno Cervantes-ek berak dakarrenez. Baina, aintzinakoa izatearen arrazoa ez da aski, zeren Lapurdikorik ez dugu aurkitzen eta Erromatarren

garaitik bazen Akitania partean Lapurdum bezala ezagutua. Berez, zahartasunik ezin uka.

Gipuzkoarrei ordea, Gaztelan ez, baina Bizkai aldean mai-zenik «giputza» edo «kiputxa» deitzen zaie, «probintzianoa» edo deitzen ez zaionean. Jakina da Nafarroan eta Bizkaian aspalditikakoa dela «Probintzia» eta «probintzianoa», zeren ez bait zen alperrik Espainian Gaztelako erregeen lehen Pro-
bintzia. Baina, Bizkaian, ezinezkoa zen Gaztelanian bezala gi-
puzkoarrei «vizcaíno» deitzea, eta hara nola aurkitzen ditugun
XIV eta XV. mendeetan izengoitikako Giputz deiturak. Gipuz-
(Giputza noski) deitura horiek Juan Carlos de Guerra-ren *Oña-
cinos y gamboinos, rol de benderizos vascos* (1930) liburuan
datoz. Lekukotasun hori 95. orrialdean ikus genezake, era ho-
netan:

«GUIPUS — Juan Pérez el, firmó las treguas de Abendaño con Bilbao en 1353, en unión de Martín Guipuzá.

GUIPUZA — Joan, Gamboino, morador de Ea, que concurrió al ataque de Mondragón en 1448».

Beraz, hara hor mende baten distantzian hiru persona *Gi-
puza* (Giputza) deituradunak. Nonbait, bizkaitarrentzat ezin-
bestekoa zelako. Hortik hiru lekuko: Juan Pérez Guipus, Mar-
tín Guipuzá eta Joan Guipuzá.

GEOGRAFIA OZTOPO. — Geografiaz maiz nahasten dira era desberdinetako gaiak, adibidez, politikazko geografia eta linguistikakoa, bakoitzak bere eremu ezaguna edukiarren. Esan beharrik ez da edozein gaitan lehenik mugaketak ondo egin beharra dagoela, baina gure herriko jakitunek inoiz argi ikus-
ten ez dutena ez da erraz herbestekoek ikustea. R. Menéndez Pidal ospetsuaren adibide bat emango dut. Jaun honek, 1948. urtean Instituto de Estudios Pirenaicos erakundeak Pirineoko toki izenez eratu zituen bileretan «Javier-Chabbarri, dos dialectos ibéricos» zeritzan lana aurkeztu zuen, urte berean *Emerita aldizkarian* argitaratuko zena eta geroago berriz *Toponimia prerrománica hispana* (1952) liburuaren kapitulu bat osatuz. Lan horretan, «barri» eta «berri» geografian mugatzeko unean,

243. orrialdean, «barri» forma batzuk ematen ditu, Gipuzkoa partean aurkituak, Azkueren iritzia deuseztatuz. Baina, zeintzuk dira herri horiek? Arrasate (Mondragoe) eta Oñati. Baina ez zen ohartu bi herriotan bizkaiera mintzatzen dela, eta ez gipuzkera.

Liburu hori argitaratu zenerako Azkue hila zen eta ez dakit beste inork aditzera eman zion Menéndez Pidal jaunari zer nolako hutsean erori zen. Ezetz dirudi, zeren handik hamar urtera ere lehengo berean jarraitu bai zuen, *En torno a la lengua vasca* (1962) deritzan liburuan, berriz ere, Oñati eta Mondragoeko Uribarri auzo izenen adierazpenak jarriaz. Hala irakur daiteke liburuaren 128. orrialdean.

J. S. M.